

ISSN 2710-3056

Grail of Science

Periodical scientific journal

No 26

April
2023

The issue of journal contains

Proceedings of the I Correspondence
International Scientific and Practical Conference

SCIENTIFIC VECTOR OF VARIOUS SPHERE' DEVELOPMENT: REALITY AND FUTURE TRENDS

held on April 14th, 2023 by

NGO European Scientific Platform (Vinnytsia, Ukraine)

LLC International Centre Corporative Management (Vienna, Austria)

 OU CI
Open Ukrainian Citation Index

Euro Science Certificate № 22444 dated 11.03.2023

UKRISTEI (Ukraine) Certificate № 28 dated 17.01.2023

INDEX COPERNICUS
INTERNATIONAL

INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL

GRAIL OF SCIENCE

№ **26** April, 2023
with the proceedings of the:

I Correspondence International Scientific and Practical Conference

SCIENTIFIC VECTOR OF VARIOUS SPHERE' DEVELOPMENT: REALITY AND FUTURE TRENDS

held on April 14th, 2023 by

NGO European Scientific Platform (Vinnytsia, Ukraine)

LLC International Centre Corporative Management (Vienna, Austria)

EUROPEAN
SCIENTIFIC
PLATFORM

ICCM
International Centre
Corporative Management

Міжнародний науковий журнал «Грааль науки»

№ 26 (квітень, 2023) : за матеріалами I Міжнародної науково-практичної конференції «Scientific vector of various sphere' development: reality and future trends», що проводилася 14 квітня 2023 року ГО «Європейська наукова платформа» (Вінниця, Україна) та ТОВ «International Centre Corporative Management» (Відень, Австрія).

Editor in chief: Mariia Holdenblat

Deputy Chairman of the Organizing Committee: Rachael Aparo

Responsible for e-layout: Tatiana Bilous

Responsible designer: Nadiia Kazmina

Responsible proofreader: Hryhorii Dudnyk

International Editorial Board:

Alona Tanasiichuk - D.Sc. (Economics), Associate professor (Ukraine)
Marko Timchev - D.Sc. (Economics), Associate professor (Republic of Bulgaria)
Iryna Ustinova - D.Sc. (Architecture), Professor (Ukraine)
Nina Korbozerova - D.Sc. (Philology), Professor (Ukraine)
Yuliia Voskoboinikova - D.Sc. (Arts) (Ukraine)
Svitlana Boiko - Ph.D. (Economics), Associate professor (Ukraine)
Volodymyr Zanora - Ph.D. (Economics), Associate professor (Ukraine)
Iryna Markovych - Ph.D. (Economics), Associate professor (Ukraine)
Nataliia Mykhalitska - Ph.D. (Public Administration), Associate professor (Ukraine)
Anton Kozma - Ph.D. (Chemistry) (Ukraine)
Dmytro Lysenko - Ph.D. (Medicine), Associate professor (Ukraine)
Yuriy Polyezhayev - Ph.D. (Social Communications), Associate professor (Ukraine)
Alla Kulichenko - D.Sc. (Pedagogy), Associate professor (Ukraine)
Taras Furman - Ph.D. (Pedagogy), Associate professor (Ukraine)
Mariana Vereskliia - Ph.D. (Pedagogy), Associate professor (Ukraine)
Anatolii Kornus - Ph.D. (Geography), Associate professor (Ukraine)
Andrii Fomin - Ph.D. (History), Associate professor (Ukraine)
Tetiana Luhova - Ph.D. (Arts), Associate professor (Ukraine)

The conference is included in the catalog of International Scientific Conferences; approved by ResearchBib and UKRISTEI (Certificate № 28 dated January 17th, 2023); certified by Euro Science Certification Group (Certificate № 22444 dated March 11th, 2023).

Conference proceedings are publicly available under terms of the Creative Commons Attribution-ShareAlike 4.0 International License (CC BY-SA 4.0).

The journal is included in the international catalogs of scientific publications and science-based databases: Index Copernicus, CrossRef, Google Scholar and OUCI.

Conference proceedings are indexed in ICI (World of Papers), CrossRef, OUCI, Google Scholar, ResearchGate, ORCID and OpenAIRE.

Свідоцтво про державну
реєстрацію друкованого ЗМІ:
КВ 24638-14578ПР, від 04.11.2020

Certificate of state
registration of mass media:
КВ 24638-14578ПР of 04.11.2020

DOI 10.36074/grail-of-science.14.04.2023.058

КІНОРЕЦЕПЦІЯ ЖИТТЯ Й ТВОРЧОСТІ МИХАЙЛА СТАРИЦЬКОГО

Нікоряк Наталія Валеріанівна

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри зарубіжної літератури та теорії літератури,

Чернівецький національний університету імені Юрія Федьковича, Україна

Анотація. Окреслено параметри кінематографічного дискурсу на базі творчого доробку Михайла Старицького: від перших екранізацій п'єс “Богдан Хмельницький” (1910) та “Як ковбаса та чарка, то й минеться сварка” (1911) до “Циганки Ази” (1987). Артикульовано досить спорадичне звернення кіномитців до спадщини письменника. Однак наявні кінозразки, будучи самостійним естетичним фактом, маючи чималий успіх у глядача, стали своєрідним продовженням буття літературного першоджерела. Підкреслено, якщо перші екранізації п'єс Михайла Петровича доволі давні, датуються ще 1910-1911 роками, то сам він як ключовий персонаж фільму постав лише на початку XXI століття в документальному проекті “Михайло Старицький. Моє серце ножами проймає” (2007).

Ключові слова: кінорецепція, кінодискурс, Михайло Старицький, водевіль, комедія, драма.

Вагоме місце в українській літературі другої половини XIX – початку XX ст. займає творчість Михайла Петровича Старицького (1840–1904) – видатного драматурга, талановитого поета, прозаїка, перекладача, видавця, фундатора українського професійного театру, представника однієї з ушлюблених українських родин – Старицьких-Лисенків. М. Рудницький назвав його “справжнім запорожцем” через вдачу, темперамент і вільнолюбні ідеї, людиною повною “енергії та завзяття”, метким, товариським, здатним до “виснажливої праці й забави”, запальним до “нового діла і при всьому поважному підході до життя чутким на гумор у різних його нюансах” [7].

Мета даної розвідки зумовлена потребою доповнення наукового дискурсу життя та творчості Михайла Петровича Старицького кіноверсіями сторінок його біографії та творчості, що допомагають сформувати цілісну картину рецепції його літературного доробку. Однак, одразу підкреслимо, що кінорежисери дуже спорадично зверталися до цього матеріалу, презентуючи жанрово різномірні фільми. Тож спробуємо відтворити динаміку таких звернень.

Якщо перші екранізації творчої спадщини Михайла Петровича доволі давні, датуються ще 1910–1911 роками, то сам він як ключовий персонаж фільму постав лише на початку XXI століття. На жаль, повнометражних художніх фільмів, присвячених життю та творчості М. Старицького на сьогодні немає, проте документалістика в цьому питанні презентує деякі здобутки.

Кінорецепція біографії. Документальний проект “Гра долі” студії “ВІАТЕЛ”, орієнтований на епістолярний жанр й екранізує маловідомі, часто дуже особисті

історії з приватного життя відомих людей, які жили на українській землі, у 2007 році презентував фільм у 2-х частинах *“Михайло Старицький. Моє серце ножами проймає”*. Автором сценарію та режисером-постановником цього проекту виступив Василь Вітер, ведучою – Наталія Сопіт, кінооператором – Григорій Кривошеєнко [6]. Документальна стрічка знімалася в Будинку-музеї Михайла Старицького.

Перша частина фільму *“Моє серце ножами проймає”* презентує історію початку творчого шляху Михайла Старицького разом з побратимом Миколою Лисенком і одруження з його молодшою сестрою Софією. За словами митців, *“Михайло Старицький мав багато талантів: він умів співати, малювати, грати на роялі, мав акторський талант і талант письменника та драматурга. А в житті його супроводжувала єдина кохана жінка Софія Лисенко, з якою він одружився, коли їй було лише 14 років”* [6]. Кінобіографами також подаються цікаві відомості про дитинство майбутнього письменника. Зокрема, підкреслюється, що, залишившись у дванадцять років сиротою, виховувався у славетній родині Лисенків, з якої походила його мати. Опікуном Михайла став двоюрідний брат матері Віталій Лисенко, син якого Микола пізніше стане зачинателем української національної музики. Хлопці були майже однолітками, тому й потоваришували. Вони разом вчилися у Харківському, потім Київському університеті, були учасниками Київської Громади, власним коштом заснували та утримували недільні школи, разом розвивали український театр.

Друга частина фільму – це історія звершень і розчарувань на шляху становлення професійного українського театру, якому були віддані драматург, режисер, антрепренер Михайло Старицький і його родина – дружина і дочки. *“Аматорські вистави щасливої родини Старицьких і Лисенків завжди викликали захоплення у глядачів. Але Старицький увійшов в історію ще й як засновник українського професійного театру і як перший професійний режисер і драматург. Про тернистий шлях створення кількох театральних труп, про подорожі і гастролі, про зраду друзів і шахрайство недругів, і про те, як трагічно вплинуло все це на дружину Михайла Старицького – Софію”,* розповідається в другій частині фільму *“Моє серце ножами проймає”* [6].

Таким чином, митці документального кіно на сьогодні вже мають невеличкий доробок у зрізі життєво-творчого шляху Михайла Старицького. Цей фільм виконує надзвичайно важливу функцію – популяризації та актуалізації видатної особистості та її творчого доробку. Натомість, ігрове кіно лише чекає на свого видатного режисера, який візьметься за непростий, проте надзвичайно цікавий біографічний матеріал.

Кінорецепція творчості. Значно краща ситуація в кінодискурсі з творчим спадком Михайла Петровича, позаяк кіномистецтво у перші десятиліття свого поступу зверталася до екранізації популярних п'єс. Так, один із перших українських режисерів Олекса Олексієнко, який спеціалізувався на фільмуванні стрічок суто української тематики, у 1910–1911 р. у кіноконторі Д. Харитонова серед інших зняв і кіноводевіль на одну дію *“Як ковбаса та чарка, то й минеться сварка”* за однойменною п'єсою М. Старицького. У ролях: Олена Олексієнко (Горпина), В. Василенко (Шпонька), О. Олексієнко (Шило), Маслов (Гаврило) [3]. Дослідниками підкреслюється, що *“кіноводевілі О. Олексієнка були зафільмованими на плівці фрагментами театральних спектаклів”,* у постановці

яких “використовувались театральні декорації й костюми”, “не відрізнялися від театральної специфіки акторська манера гри й режисерські прийоми”, проте ці фільми користувалися у публіки успіхом [5]. Успіх цієї стрічки, як і ряду інших, зафільмованих О. Олексієнком, за словами кінотеоретика С. Тримбача, “пояснювався не лише орієнтацією на популярні жанри, а й тим, що їх озвучували доволі вправні декламатори”, щоправда, це “зайвий раз підкреслювало належність цих фільмів здебільшого до естетики театру, аніж, власне, до кіно” [8]. Підкреслимо, що традиція зафільмовувати кращі театральні постановки в українському кінематографічному дискурсі збережеться й надалі.

Маємо відомості і про дві ранні екранізації п'єси М. Старицького “*Богдан Хмельницький*”. Так у фільмографії за 1896–1920 рр., укладеної Н. Капельгородською, серед фільмів 1910 року знаходимо відомості про першу екранізацію “*Богдана Хмельницького*” у виконанні української театральної трупи. Зазначається, що це була драма у 10 картинах, знята в ательє О. Дранкова. Відповідно операторами її були О. Дранков, М. Козловський [4].

У 1915 році кінематографічним товариством Ф. Щетиніна (Катеринослав) була презентована друга екранізація – історична драма “*Богдан Хмельницький*” за однойменною п'єсою М. Старицького. Сценаристом та режисером цієї стрічки став А. Варягін, оператором – відомий український кінооператор та кінорежисер, піонер української кінематографії, Данило Сахненко. У ролях зіграли актори української трупи Кучеренка [4]. Отож, можемо констатувати, що зацікавлення творчим доробком М. Старицького на ранніх етапах розвитку кінематографа стимулювали насамперед театральні постановки. Успіх окремих вистав заохочував кіномитців і спонукав до фільмування.

Надалі спостерігається доволі тривала пауза у зверненні кіномистецтва до творчості М. Старицького, яку в 1961 році порушить режисер і сценарист Віктор Іванов фільмом “*За двома зайцями*”. Серед кінокомедій, знятих до цієї стрічки і після неї, саме її називають “найпомітнішим твором цього жанру в українській кінематографії” [2].

Пригадаємо цікаву історію написання самого першотексту. З біографії Михайла Старицького відомо, що автор активно переробляв, адаптував до сцени твори інших письменників. Наприклад, “*Чорноморці*” – від Кухаренка, “*Крути, та не перекручай*” – від Мирного, “*Циганка Аза*” – від Крашевського, “*Ой, не ходи, Грицю*” – від В. Александрова [7]. Відомо також, що у доробку І. Нечуя-Левицького є комедія на п'ять дій “*На Кожум'яках*” (1875), яка не отримала у свій час належного успіху через “малосценічність”. У 1883 році за згодою автора її переробив М. Старицький, а в 1890 вперше надрукував під назвою “*Панська губа, та зубів нема (За двома зайцями)*”. Комедія із міщанського побиту. З співами й танцями в чотирьох діях”. Фактично, перші дві дії Нечуєвого тексту були залишені без змін, проте ще дві дописав М. Старицький. Після таких трансформацій п'єса нарешті отримала успішне театральне життя, а згодом – й кінематографічне. Так, “за мотивами однойменної комедійної п'єси Михайла Старицького” у 1961 році на Київській кіностудії імені О. Довженка було знято художній комедійний фільм “*За двома зайцями*”. Проте, ані на афішах п'єси, ані в титрах фільму, на жаль, не було вказано імені першого її автора І. Нечуя-Левицького, хоча в перших виданнях зазначалися обидва.

За сюжетом, легковажний циркульник, Свирид Голохвостов (Олег

Борисов), вирішує покращити своє матеріальне становище вигідним шлюбом. Насамперед, сподіваючись на свою привабливу зовнішність і награну вченість. При цьому, відмовлятися від своїх “холостяцьких” звичок він не поспішає. Як результат, починає залицятися одразу до двох дівчат. Проте народ знає: “за двома зайцями побіжиш, жодного не спіймаєш”. Дослідники підкреслюють, що “це карикатура на денді, котрий дбає про свою привабливу зовнішність, аби приховати за нею душевне убозтво” [2]. Первинна версія фільму була україномовною і лише легковажний Свирид Голохвостов розмовляв суржиком, чим підкреслювалася його недолугість. Проте шалений успіх у глядачів спонукав озвучити її російською і випустити у широкий радянський прокат.

Одразу зауважимо, що за мотивами п'єси “За двома зайцями” у 2003 році режисер Максим Паперник створив однойменний новорічний фільм-мюзикл.

Ще один текст Михайла Старицького знайшов своє втілення на кіноекрані. Мова йде про соціально-психологічну п'єсу “*Не судилось*”, створену 1883 р. У ній автор піднімає проблему протиставлення “панського болота і чесних селян” (друга назва п'єси – “Панське болото”). Кохання селянки Катрі і панича Михайла обертається трагедією, конфлікт існує також і між батьком Михайла та сільською громадою. У 1967 році на кіностудії “Укртелефільм” було знято телеверсію п'єси Михайла Старицького у постановці Федора Верещагіна. Режисерами стрічки стали Павло Шкрьоба і Мирослав Джинджиристий. Ролі виконували: Н. Щипак – Зізі, Павло Морозенко – Дмитро Ковбань, Юлія Ткаченко – Пашка, Анатолій Скибенко – Харлампій, Людмила Томашівська – Аннушка та інші.

Потрапила в поле зору кінематографістів і п'єса Михайла Старицького “*Ой не ходи, Грицю, та й на вечорниці*” (1892). Саме під його пером відомий сюжет отримав нове “успішне” життя. М. Рудницький зазначав: “Перед ним і після нього, починаючи від “славного” князя Шаховського, не один пробував використати мотив цієї популярної народної пісні, і всі такі спроби кінчались примітивним видовищем” [7]. Саме драматургічне прочитання Старицького відомої історії привернуло до себе увагу Ростислава Синька, українського кінорежисера, сценариста, скульптора. У його режисурі 1978 року вийшов телевізійний фільм “*Ой не ходи, Грицю, та й на вечорниці*”. Оператор – Кирило Роміцин. У головних ролях: Антоніна Лефтії (Маруся), Іван Гаврилук (Гриць), Костянтин Степанков (Хома). Слід зауважити, що у фільмі, окрім відомої пісні “*Ой, не ходи, Грицю*” Марусі Чурай, звучить п'ятнадцять народних пісень у виконанні К. Радченко, Я. Гнатюка, солістів Державного українського хору імені Г. Верьовки.

Ще одна п'єса-переробка Михайла Старицького привернула увагу кіномитців. У 1987 році Кіностудією імені О. Довженка презентовано художній фільм “*Циганка Аза*” режисера Григорія Кохана. Відомо, що картина була знята українською мовою в селі Притулівка Дунаєвецького району Хмельницької області. Сценарій до фільму написали Григорій Кохан та Ярослав Стельмах. В основу сценарію покладено однойменну п'єсу М. Старицького, створену ним у 1888 році.

Вже зазначалося, що драматург в умовах гострого репертуарного голоду не тільки писав власні оригінальні п'єси, а й пристосовував для потреб національної сцени твори інших письменників. Як-от в даному разі повість

„Хата за селом” Юзефа Ігнація Крашевського, де, власне, вперше й постає сюжет про циганку, її коханого і суперницю, про споконвічну боротьбу вірності та зради на тлі нерозділеного кохання. Відомо також, що Ю. Крашевський вибудовує свій текст на реальній основі – історії любові приїжджого з табором цигана до місцевої селянки-українки, від яких відреклися і родини, і громади. З щасливим життям у закоханих не склалося. Драматизму у їхні стосунки привнесла інша чорнява красуня, закохана у цигана.

Додаючи більшого трагізму оповіді Крашевського, перетворюючи Азу в українську “Кармен”, М. Старицький вміло передав “сильні пристрасті з усіма контрастами життя” [7]. Саме ці пристрасті майстерно відтворено у фільмі, дія якого відбувається в Карпатах. Циган на ім'я Василь (Ігор Крикунов) закохується в українську дівчину Галю (Олена Пономаренко). Він вирішує залишити кочівне життя, рідну матір і свою наречену циганку Азу (Ляля Жемчужна). Заради Галі Василь застається жити в селі. У свою чергу Галя заради Василя також вступає в конфлікт з рідними. Вона залишає коваля Пилипа (Олександр Бондаренко) і йде до шлюбу всупереч волі батька. Смерть батька й весілля без гостей стають своєрідними передвісниками майбутніх нещасть. Василь намагається пристосуватися до нового життя, проте жорстокість односельців Галі стає причиною туги за минулим. Все раптово змінюється, коли в селі з'являється його колишня кохана Аза. Кіномитцям вдається максимально передати не лише вир почуттів головних персонажів, а й повною мірою відтворити пісенно-танцювальну стихію першотексту, де українські та циганські традиції презентують неймовірний сплав.

Таким чином, кінодискурс творчого доробку Михайла Старицького засвідчив, що кінорежисери доволі спорадично зверталися до цього матеріалу, презентуючи жанрово різноманітні фільми. Хоча рецептивний ресурс літературного спадку автора, як і біографічного матеріалу, надзвичайно потужний, й заслуговує більш пильної уваги кіномитців. Наяві кінозразки, будучи самостійним естетичним фактом, маючи чималий успіх у глядача, стали своєрідним продовженням буття літературного першоджерела. Крім того, вони сприяють формуванню цілісної картини рецепції творчого спадку видатного драматурга, талановитого поета і прозаїка Михайла Старицького.

Список використаних джерел:

- [1] Берест Б. (1962). *Історія українського кіна*. Нью-Йорк : Наукове товариство ім. Т. Шевченка.
- [2] Госейко Л. (2005). *Історія українського кінематографа. 1896–1995*. Київ : КІНО-КОЛО.
- [3] Журов Г.В. (1959). *З минулого кіно на Україні. 1896–1917*. Київ : Вид-во Академії наук УРСР.
- [4] Капельгородська Н., Глущенко Є. (2005). *Начерки далекої кіноісторії*. Київ : АВДІ.
- [5] Миславський В. (2006). Перше десятиліття ігрового кінематографа в Україні (1907–1917 рр.) (с. 9–52). *Нариси з історії кіномистецтва України*. Київ : Інтертехнологія.
- [6] “Моє серце ножами проймає” (2007). Вилучено з: <https://viatel.kiev.ua/filmography/serial-gra-doli/moye-sertse-nozhami-proymaye/> Ч. 1. <https://www.youtube.com/watch?v=eBV3Yj4hxkE>, Ч. 2. <https://www.youtube.com/watch?v=VAjw6WWr14s>
- [7] Рудницький М. (2009). *Від Мирного до Хвильового. Між ідеєю і формою. Що таке “Молода Муза”?* Дрогобич : Видавнича фірма “Відродження”.
- [8] Тримбач С. (2019). *Кіно народжене Україною. Альбом антології українського кіно*. Київ: Саміт-книга.